

Azərbaycan Respublikasının tarixinin qədimliyi bu günlərimizə gəlib çıxan bir çox dəlillərlə sübut olunur. O tarixin gerçək üzünə kölgə salıb, gerçəyi dəyişdirməyə çalışan düşmənlərimiz çox olub. Tariximizə göz dikən düşmənlər torpaqlarımızda da göz dikib, özünüküleşdirməyə çalışıblar. Azərbaycan əzəldən tamahkar qonşuların tamahının qurbanı olub. Heç bir tarixi keçmiş olmayan, hər qonşudan bir az torpaq mənimsəyib "Böyük Ermənistan" yaratmaq niyyətində olan bədnam qonşularımız azərbaycanlıların mərhəmətindən, sədaqətindən istifadə edərək dost kimi görünüb, öz məqsədlərinə çatmaq üçün gündə bir sima dəyişiblər. Dəfələrlə Azərbaycan torpaqlarına qarşı işğalçı siyasətlər yürüdüblər.

(Əvvəlki ötən sayımızda)

1920-ci ilin martında ermənilər Qarabağa növbəti dəfə hücum etmişdir. Həmin vaxt Azərbaycan hökuməti general-mayor Həbib bəy Səlimovun başçılığı ilə 20 minlik qoşun Qarabağa yeridilmiş və qiyam baş vermişdir. Azərbaycan ordusu Əsgəran və Xocalını azad etmişdir. 1920-ci ilin aprel ayında isə bütün Qarabağ erməni silahlılarından azad olunmuşdur. 1920-ci il aprel 27-də Səlimov Zəngəzurun da düşməndən azad olunması üçün hücum keçməyə hazır olduqlarını bildirmişdi. Lakin həmin zaman Cümhuriyyət rəhbərliyi Sovet Rusiyasının Azərbaycana qarşı hərbi yürüşünün qarşısını almaq bərsində düşmüşdür. O dövəmdə Azərbaycan ordusunun böyük hissəsinin Qarabağda olduğu səbəbindən Cümhuriyyət XI Qızıl Ordunun Bakıya yürüşünə əngəl ola bilməmişdir. Ancaq Azərbaycanın Qarabağda suverenliyi bərpa olunmuşdur.

İllər dəyişir ermənilərin niyyətləri dəyişirdi. 1948-1953 - cü illərdə ermənilər azərbaycanlıları tarixi-etnik torpaqlardan kütləvi şəkildə deportasiya etmiş, onları amansızlıqla qətlə yetirmişdilər. Bu faciələr son 200 ildə azərbaycanlıların başına gətirilən müsibətlərin zəncirvari təşkilatı olmuşdur. Ermənistanın ən böyük məqsədi Azərbaycanın tarixi keçmişini silmək, azərbaycanlıları yurdsuzlaşdırmaq idi. Bu minvalla 1948-1950-ci illərdə 100 min; 1948-ci ildə 10 min, 1949-cu ildə 40 min, 1950-ci ildə isə 50 min nəfər «kö-nüllülük prinsipinə əsasən» Azərbaycana köçürülməli idi. O zaman Ermənistan SSR-də 400 min nəfərdən artıq azərbaycanlı yaşayırdı. 1948-ci ildə Ermənistan SSR-dən müttəşəkkil surətdə Azərbaycan SSR-ə 1799 təsərrüfat, 7747 nəfər köçürülmüşdür. 429 ailə (2834 nəfər) müxtəlif təzyiqlərə məruz qaldığına görə pərakəndə

olmamışdır. 4900-ə yaxın insan itkin düşmüşdür. Bir milyondan artıq insan qaçqın və məcburi köçkün şəraitində yaşayaraq Ermənistanın azərbaycanlılara qarşı etnik təmizləmə və soyqırım siyasətinin qurbanı olmuşdur.

Hərbi təcavüzlər zamanı Azərbaycanın tarixi-mədəniyyəti məhv edilmiş, 900-dən artıq yaşayış məntəqəsi talan edilmişdir. Yerlə yeksan edilmiş kənd və şəhərlərdə 6 mindən çox sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələri, 150 mindən çox yaşayış yeri, 4366 sosial mədəni obyekt, 6/5 tibb ocağı, 927 kitabxana, 464 tarixi abidə və muzey, 100-dən artıq arxeoloji abidə, 6 dövlət teatri və konsert zalı məhv edilmişdir. Ümumiyyətlə işğal olunmuş ərazilərdə Azərbaycan Respublikasına 300 milyard dollardan artıq ziyan dəymişdir. Azərbaycanın tarixi-mədəni sənətlərinə dəyən ziyanın isə maddi dəyərlə ölçülməsi mümkünsüzdür.

Azərbaycan tarixinə baxış

(Düşmənin işğal siyasəti)

halda Azərbaycana gəlməyə məcbur olmuşdur. 1948-ci ilin payızınadək deportasiyaya məruz qalanların sayı 10.584 nəfər idi. Deportasiya tədbirləri Ermənistanın 22 rayonunu, əsasən Basarkeçər, Zəngibasar, Noyəmbəryan, Mikoyan, Dilican, Aştarxan, Kirovakan rayonlarını əhatə etmişdir. Bu rayonlar əsasən azərbaycanlıların yığcam şəkildə, yaxud ermənilərlə qarışmış halda yaşadıkları dağlıq və dağətəyi rayonlar idi. Erməni millətçiləri, ilk növbədə azərbaycanlıları bu rayonlardan qovub çıxarmağa çalışırdılar.

1949-cu ildə Ermənistandan Azərbaycanın Saatlı, Göyçay, Mirbaşır (indiki Tərtər), İmişli, Əli Bayramlı (indiki Şirvan), Zərdab, Salyan, Kürdəmir, Xaldan, Sabirabad, Jdanov (indiki Beyləqan), Yevlax, Ucar, Gədəbəy və Bərdə rayonlarına 15276 adam köçürülmüşdür.

1948-1956-cı illərdə Ermənistan SSR-dən, öz tarixi etnik torpaqlarından deportasiya edilən azərbaycanlıların bu faciəsi hüquqi cəhətdən 1948-ci ildə BMT-nin İnsan Hüquqları Komissiyasının qəbul etdiyi qərarın II maddəsinə uyğun olaraq soyqırım və etnik təmizləmə kimi qiymətləndirilməlidir.

Zaqafqaziyada hökumətin yeritdiyi antiəzərbaycan siyasətinin bir təzahürü də Ermənistan və Gürcüstandakı qədim Azərbaycan torpaqlarında toponimlərin özgeşdirilməsinə, azərbaycanlılara məxsus abidələrin məhv edilməsinə geniş rəvac verilməsi idi. Bütün bu cinayətlərə hələ də yətinəncə hüquqi - siyasi qiymət verilməyib. Dünya hələ də susur.

1988-ci ildə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti (DQMV) Ermənistanla birləşdirmək arzusu SSRİ-nin süqutunun yaxınlaşması səbəbindən şiddətli münaqişəyə çevrilmişdir. Ermənistanın niyyəti növbəti dəfə azərbaycanlılara qarşı etnik təmizləmə aparmaq olmuşdur. Beləliklə 1988-ci ildən etibarən Azərbaycan və Ermənistan

arasında Dağlıq Qarabağda uzun və elan edilməmiş müharibə başlamışdır. Ermənistan Azərbaycan torpaqlarını işğal etmiş, erməni əsilli seçicilərin dəstəyi ilə Dağlıq Qarabağ Respublikasının müstə-

Dağlıq Qarabağ: işğal tarixi - 1988-1993-cü illər, ərazisi 4400 km². (Şuşa, Xankəndi, Xocalı, Əsgəran, Xocavənd, Ağdərə, Hadrut);

Laçın rayonu: işğal tarixi - 18 may 1992-ci il, ərazisi - 1875 km²;

Kəlbəcər rayonu: işğal tarixi - 2 aprel 1993-cü il, ərazisi -

qiliyini elan etmişdir. Bu Azərbaycan torpaqlarına qarşı. Azərbaycanın suverenliyinə qarşı, azərbaycanlılara qarşı açıq şəkildə siyasəti müstəvidə törədilmiş təcavüz və ilhaq etmək idi. Bu məqsədlə ermənilər bəzi addımlar atmış, azərbaycanlılara qarşı zor tətbiq etmişdilər. Həmin zamanlarda Azərbaycanda ordu düzəninin olmaması, aparıcı qüvvələrin yalnız qərar vermələri ermənilərin lehinə olmuşdur. Zaman-zaman baş verən iğtişəşlər 1992-ci ilin ilk aylarından şiddətlənməyə başlamışdır.

Ermənistan Respublikasının hərbi təcavüzü nəticəsində Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ ərazisi və onun ətrafındakı 7 inzibati rayonu işğal olunmuşdur.

1988-1993-cü illərdə işğal edilmiş Azərbaycan əraziləri:

1936 km²

Ağdam rayonu: işğal tarixi - 23 iyul 1993-cü il, ərazisi - 1154 km²;

Cəbrayıl rayonu: işğal tarixi - 23 avqust 1993-cü il, ərazisi - 1050 km²;

Füzuli rayonu: işğal tarixi - 23 avqust 1993-cü il, ərazisi - 1112 km²;

Qubadlı rayonu: işğal tarixi - 31 avqust 1993-cü il, ərazisi - 826 km²;

Zəngilan rayonu: işğal tarixi - 30 oktyabr 1993-cü il, ərazisi - 707 km².

Beləliklə, Ermənistan Respublikasının hərbi təcavüzləri nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi işğal edilmiş, 20 mindən çox insan qətlə yetirilmiş, 50 mindən artıq insan yaralanmış və sağlamlığının bərpa olunması mümkün

Ermənistan Respublikası «Hərbi münaqişələr zamanı mədəni sənətlərin qorunması haqqında» Haaqa Konvensiyasının və «Mədəni sənətlərin qeyri-qanuni dövriyyəsi haqqında» Paris konvensiyasının müddəalarını kobudcasına pozaraq Azərbaycanın mədəni sənətlərini talayıb. Bu işğal 2020 - ci ilin 27 sentyabrına qədər davam edib. Həmin tarixdən isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin əmri ilə Azərbaycan ordusu işğal olunmuş ərazilərin azad olunması üçün əməliyyata başlayıb. Azərbaycan ordusu əzəli və əbədi Azərbaycan torpaqlarını düşmənlərdən tapdığından azad edib və etməkdə davam edir.

QANLI TARİXİMİZ

Boylanıb dünənə nəzər salanda, Vətənə uzanan əllər görünür. İllərə bölünən yurd-yuvamız tək, Dərdə məhkum olan ürək bölünür.

O əllər boş qoyub neçə beşiyi, O əllər bulanıb çox nəhaq qana. O əllər günahsız axan qanlarla, Qanlı tarix yazıb Azərbaycana.

Yer üzü dır suya qər q olsa belə, Çıxmaz bu torpaqdan qanın ləkəsi. Vətəncün can verən neçə şahidin, Hələ tapılmayıb birca tikəsi.

Keçmiş keçmişlərdə qalmaz heç zaman, 31 mart qanlı tariximizdi. Rusun, erməninin vətənimizə, Tutduğu divandan silinməz izdir.

Düşməni törətdiyi həmin vəhşətlər, Hələ yeni-yeni aşkara çıxır. İnsana verilən işğəncələri, İzləmək insanın qəlbini sıxır.

Hər daşı, qayası bir səcdəgahdır, Ana torpağımın, ana vətənin. Qanlı savaşıardan üzəğ çıxıb, Qandalın sındırıb müstəmləkənin.

Manya SƏXAVƏTQIZI